

วรรณกรรมลานนาไทย* ที่มาแต่โบราณกาลนั้น มีทั้งวรรณกรรมทางศาสนาและวรรณกรรมทั่วไป วรรณกรรมทางศาสนา หมายถึง วรรณกรรมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น เรื่องที่นำมาจากชาดกต่าง ๆ ซึ่งถ้าพิจารณาตามเนื้อเรื่องจะพบว่าส่วนใหญ่ นำมาจากปญฺุชาสชาดก นอกจากนั้น ก็มีพวกธรรมคำสอนซึ่งเรียกว่า ขรรณวัตร เป็นต้น ส่วนวรรณกรรมทั่วไปนั้น หมายถึงวรรณกรรมอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากวรรณกรรมทางศาสนา เช่น นิทาน ตำนาน จกหมายเหตุ และ คำหยอก ซึ่งเป็นภาษารักระหว่างหนุ่มสาวชาวลานนาไทยสมัยก่อน เป็นต้น

ทั้งวรรณกรรมทางศาสนาและวรรณกรรมทั่วไปของลานนาไทยนั้น แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ร้อยแก้ว
๒. ร้อยกรอง

*หม่อมเจ้า สุภัทรดิศล ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ลานนาไทย; (สำเนาพิมพ์ดีด).

"ลานนาไทย หมายถึง ดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยทั้งหมด หากจะคิดเนื้อที่ตามส่วนจังหวัดที่ตั้งกรมศิลปากรแบ่งเขตส่วนราชการ จัดเป็นหน่วยศิลปากรคุ้มครองรักษา และถนอมรักษาทางศิลปะ โบราณวัตถุสถาน หรือทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแล้ว ภูมิภาคของภาคเหนือแห่งประเทศไทยนี้ กรมศิลปากรจัดตั้งหน่วยศิลปากรที่ ๔ ขึ้น เป็นเจ้าภาพที่ดำเนินการอยู่ในขอบเขต ๘ จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ดังนั้น คำว่า ลานนาไทย ก็ควรจะหมายถึงดินแดนซึ่งตั้งอยู่ในเขต ๘ จังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทยตามที่กล่าวมาแล้ว หากจะพิจารณากันจริง ๆ ถึงอาณาเขตอาณาจักรลานนาไทยแต่ครั้งโบราณกาล ก็อาจกว้างกว่าปัจจุบันนี้มาก หรือกินเนื้อที่เข้าไปถึงดินแดนส่วนหนึ่งของสหภาพพม่าทางเหนือสุดถึงเชียงรุ่ง ยูนาน ก็ได้."

วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว ได้แก่ ความเรียงในคัมภีร์ต่าง ๆ ขรรณวັตร
จดหมายเหตุ มันทึก กฎหมายพระเจ้าเม็งรายหรือมังรายศาสตร์ เป็นต้น

วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง กวีใช้คำประพันธ์หลายประเภทแต่งวรรณกรรม
มาตั้งแต่โบราณ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า กวีหรือโบราณจารย์ไม่ได้วางแบบแผนหลักเกณฑ์
การแต่งเอาไว้ว่า คำประพันธ์ชนิดไหนมีหลักเกณฑ์อย่างไร กวีหรือนักเขียนในสมัยหลัง ๆ
จึงมักจะทดลองเขียนและฝึกฝนโดยการอ่านและฟังของเก่า ๆ ที่กวีโบราณแต่งเอาไว้
แต่ในปัจจุบัน มีผู้รู้ในคานวรรณกรรมไทยหลายท่านได้พยายามค้นหาหลักฐานในเรื่องหลัก
เกณฑ์การแต่งคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ ของลานนาไทย เช่น นายสิงฆะ วรรณสัย ได้ค้นคว้า
มาเป็นเวลา ๒๐ กว่าปี ก็ไม่พบหลักฐานการแต่งคำประพันธ์ต่าง ๆ นี้จากที่ใดเลย สันนิษฐาน
ว่า อาจมีอยู่แต่ยังไม่พบก็เป็นได้ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ นายไกรศรี นิมมานเหมินท์
ได้สนับสนุนให้นายสิงฆะ วรรณสัย ค้นหาหลักฐานการแต่งคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ
ของลานนาไทย เพื่อจะได้รวบรวมรักษาไว้เป็นแบบฉบับต่อไป นายสิงฆะ วรรณสัย จึงได้
พยายามศึกษาค้นคว้าโดยอาศัยวรรณกรรมต่าง ๆ ที่กวีโบราณแต่งเอาไว้เป็นแบบอย่าง นำออก
มาวางเป็นกฎเกณฑ์ มีแผนผังและบัญญัติให้เห็น ize ชื่อว่า "หลักกวีนิพนธ์ลานนาไทย"

วรรณกรรมประเภทร้อยกรองของลานนาไทย จะแบ่งด้วยคำประพันธ์ประเภทต่างๆ
๕ ประเภท ดังนี้

- ๑. คำว
- ๒. กาพย์
- ๓. ซอ
- ๔. โคลง (ภาคเหนือเรียก กะโลงหรือครรโลง)
- ๕. คำร่ำหรือร่าย

๑สิงฆะ วรรณสัย, "หลักกวีนิพนธ์ลานนาไทย" (สำเนาพิมพ์ดีด):

ในที่นี้จะกล่าวถึงคำประพันธ์ประเภท "คาว" แต่เพียงอย่างเดียว เพราะ
 วิทยานิพนธ์นี้ มุ่งศึกษาลักษณะของคาวชอโดยเฉพาะ

คาว

คำว่า "คาว" มีความหมาย ๒ อย่าง ดังนี้

ความหมายที่ ๑ "คาว" หมายถึงเรื่องราวที่แต่งติดต่อกันอย่างยืดยาว ทาง
 ภาคเหนือ เรียกเชือกเส้นยาว ๆ โตะ ๆ ว่า "เชือกคาว" เพราะมีลักษณะเป็นเส้นยาว ๆ
 ติดต่อกันไป

ความหมายที่ ๒ "คาว" หมายถึงลักษณะการร่ายกรอญโดยคำให้รวมกันอย่าง
 มีระเบียบ ตามหลักเกณฑ์หรือวิธีการแต่งแห่งคำประพันธ์ประเภทคาว

"คาว" แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๑. คาวธรรม
๒. คาวชอ

คาวธรรม หมายถึงนิยายธรรมหรือชาดกที่เป็นเรื่องยาว ๆ บางทีก็เรียกว่า
 "ธรรมคาว" คาวธรรมนี้อาจจะแต่งเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ แต่ส่วนใหญ่ก็จะแต่ง
 เป็นคำร่าย ชาดกที่นำมาแต่งคาวธรรมมักจะนำมาจากปัญญาสาชดก ซึ่งพระสงฆ์ชาวเชียงใหม่
 รวบรวมแต่งไว้เป็นภาษาบาลี ในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐๐ - ๒๒๐๐ ต่อมานักปราชญ์ล้านนาไทย
 หลายท่านได้แปลออกมาเป็นภาษาล้านนา และแต่งเป็นคำร่ายมีภาษาบาลีแทรกเป็นตอน ๆ ซึ่ง
 ลักษณะแบบนี้ ทางล้านนาไทยเรียกว่า "กอนบาลี" หรือทางภาคกลางเรียกว่า "ยกศัพท์"^๒ ซึ่ง

๑ ไซ้ตามความหมายที่ ๑

๒ ภูมิ พยอมยงค์, ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร:
 มิตนราการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๒๐.

หมายถึงการแกว่งควายขานาคี และขานาแลนนา“ล้มกันไป” วรรณกรรมชนิดนี้ได้แก่ กาวรรณ
จำปาสี่กอน กาวรรณบัวระวงค์ เป็นต้น

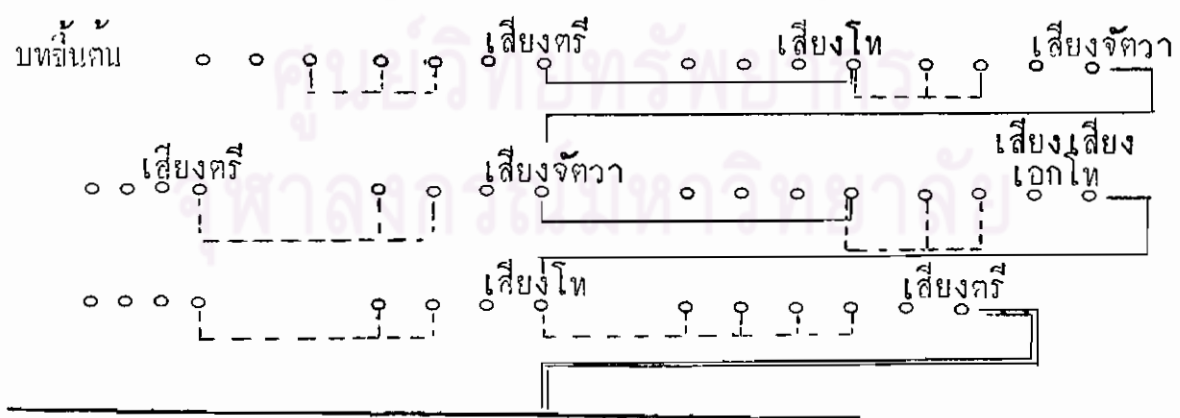
การวิธอ หมายถึงคำประพันธ์ชนิดหนึ่งที่มีนิยมแกว่งกันมากในคาบนาไทย เพราะ
แกว่งกอนขางงายทั้งอันก็เข้าใจงายควย ฉะนั้น ผู้ที่จะศึกษาการประพันธ์ของคาบนาไทยจะ
ต้องศึกษาวิธีแกว่งกวซอนี้กอน วรรณกรรมที่แกว่งควยคำประพันธ์ชนิดนี้มักจะเป็นเรื่องยาว ๆ
เช่น กาวซอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ กาวซอเรื่องหงส์หิน กาวสี่บทของพระยาพรหมโวหาร
เป็นต้น

ผู้เขียนจะกล่าวถึงคำประพันธ์ชนิดกาวซออย่างละเอียด ดังต่อไปนี้

วิธีแกว่ง

การแกว่งกวซอนั้น จะมีลักษณะเป็นแบบที่กวากันว่า "สามตัวเหลี่ยม เจ็ดตัว
เหลี่ยม บาทหลังบาทหน้า" ซึ่งหมายความว่า การแกว่งกวซอในวรรกแรกจะมี ๓ คำ วรรกถัด
ไปมี ๔ คำ รวมเป็น ๗ คำ

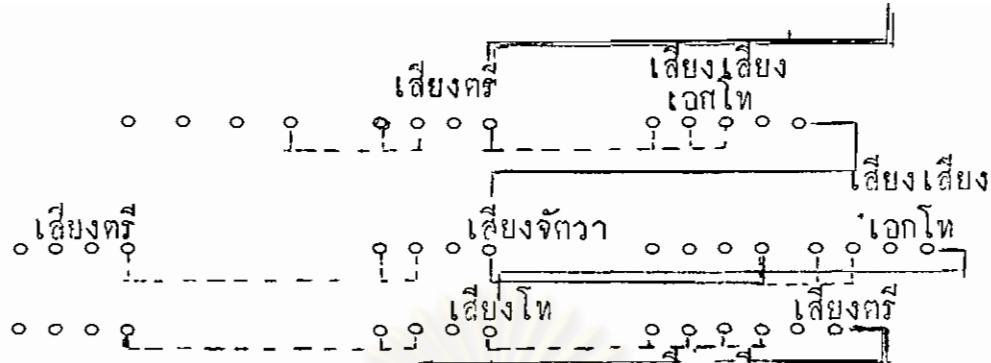
แผนผังกาวซอ^๒

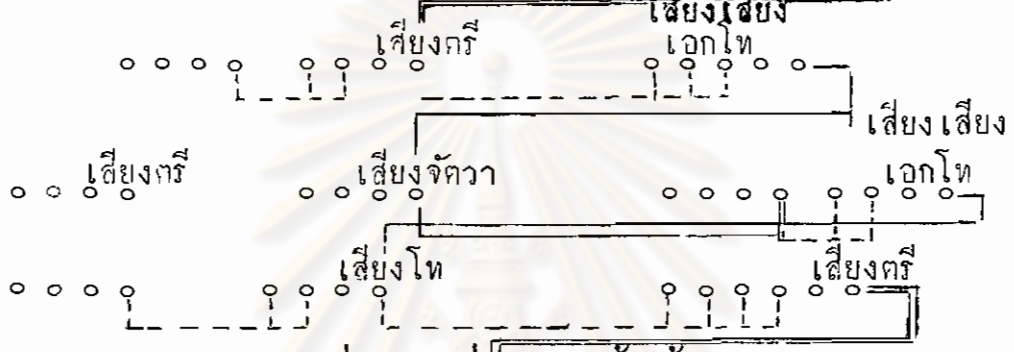
๑ ใ้ตามความหมายที่ ๑ และ ๒

๒ ดูคำอธิบายละเอียด หน้า ๑๐ - ๑๗

บทที่ ๒

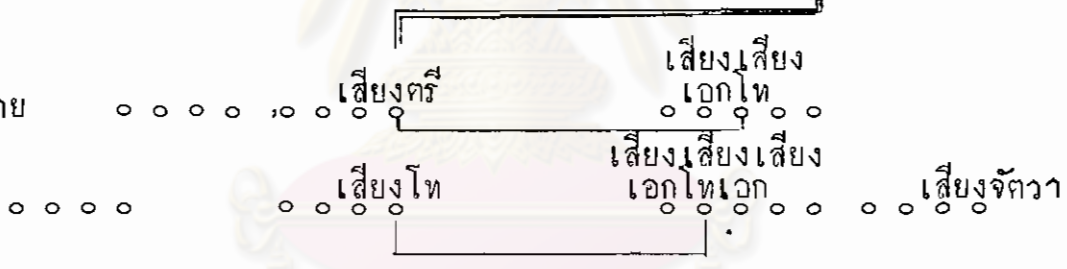

บทที่ ๓

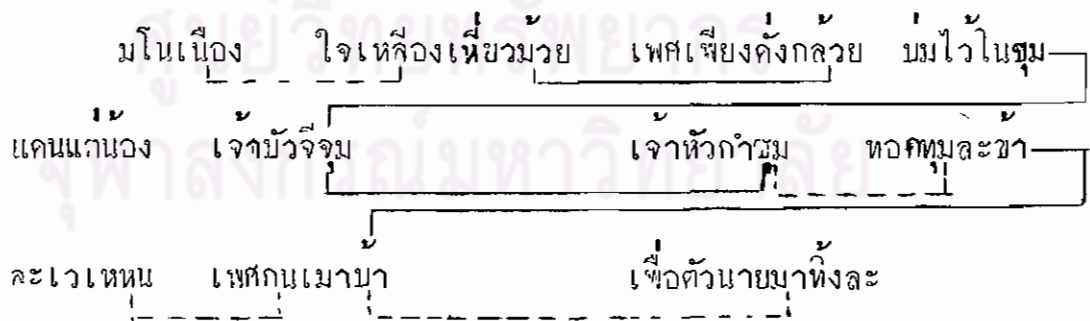
สงฆ์สัมพันธ์เช่นเดียวกับข้างตน

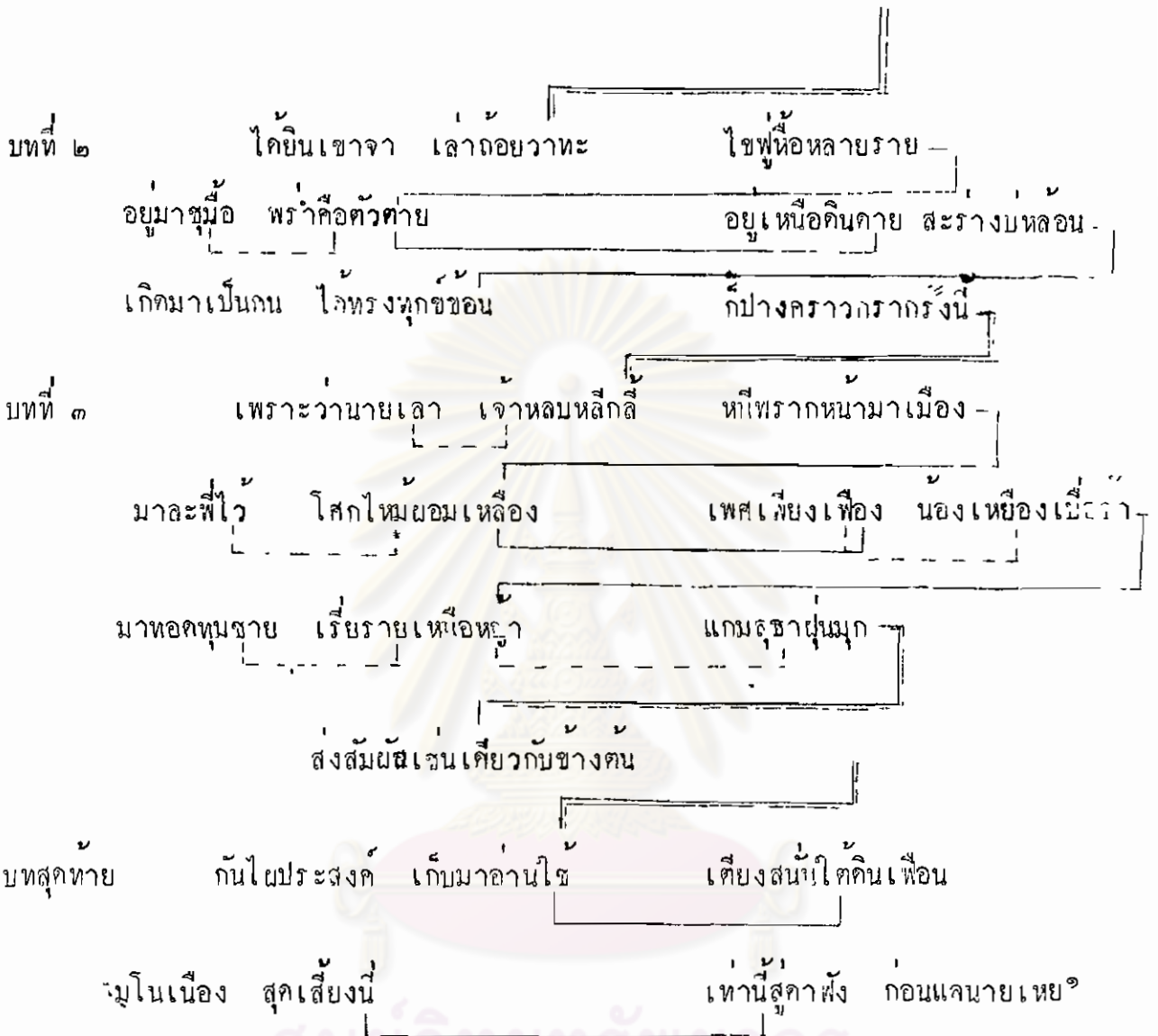
บทสุดท้าย

ตัวอย่าง

บทที่ ๑

การกำหนดค่า

เครื่องหมาย ๐ ที่เขียนไว้ในแผนผัง เครื่องหมายหนึ่งหมายถึงค่า ๆ หนึ่ง ใน
 วรรคแรกนั้นจะไซ้ ๓ ค่า หรือ ๔ ค่าก็ได้ (ภายหลังนิยมใช้ ๔ ค่า ทั้งในวรรคแรกและวรรคที่
 ๒) ส่วนวรรคอื่น ๆ ไม่นิยมให้เกินจากจำนวนค่าที่กำหนดไว้ เพราะจะทำให้เสียความไพเราะ

๑ จากคำวีสืบของพระยาพรหมโวหาร แต่งเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๔๕.

บทที่ ๑ เป็นบทขึ้นต้น ฉะนั้นในบทนี้จึงมี ๑๑ วรรค วรรคแรก ๓ คำ วรรคต่อไป ๔ คำ ตอนท้ายบทมีคำสงท้ายอีก ๒ คำ รวมทั้งหมดเป็น ๔๕ คำ ใน ๑๑ วรรค มี ๔๕ คำนี้ เรียกว่าคำหนึ่ง

คำว่าบทที่ ๒ มี ๑๐ วรรค วรรคอื่น ๆ มี ๔ คำ ยกเว้นวรรคที่ ๓ มี ๕ คำ ตอนท้ายบทมีคำสงท้าย ๒ คำ รวมทั้งหมดเป็น ๔๓ คำ

คำว่าบทต่อ ๆ ไปมีแผนผังเหมือนคำว่าบทที่ ๒

ส่วนบทสุดท้ายมี ๘ วรรค วรรคที่ ๑, ๒, ๔, ๕ และวรรคสุดท้ายมี ๔ คำ วรรคที่ ๓ และ ๖ มี ๕ คำ รวมทั้งหมดเป็น ๓๐ คำ

การกำหนดเสียงวรรณยุกต์

ในแผนผังกำหนดแก้ไขเสียงใจต้องใจเสียงนั้น จะใช้เสียงอื่นไม่ได้ แต่เสียงวรรณยุกต์ที่เป็นปัญหาแก่กเภาอื่น ๆ คือเสียงจัตวา เพราะในภาษาไทยลานานนั้น ถ้าอักษร ๔ ตัว คือ ก จ ต บ ๒ ผสมกับสระและไม้ไซ่คำตายแล้ว จะต้องอ่านออกเสียงเป็นเสียงจัตวา ทั้ง ๆ ที่ไม่มีเครื่องหมายวรรณยุกต์กำกับ เช่น

ตัวอักษร	คำ	อ่านว่า
ก	กา	กา
	กิน	กิน
	กั	กั
	กวาง	กวาง
	การ	กาน ๗๑
จ	จน	จน
	ใจ	ใจ
	จำ	จำ

ตัวอักษร	คำ	อ่านว่า
จ	จม	จ่ม
	โจร	โจน ๑
	จก	จก
	จก	จก
ค	คก	คก
	คก	คก
	คก	คก
	คก	คก
ป	ปอน	ปอน ๑
	ปอน	ปอน
	ปอน	ปอน
	ปอน	ปอน
	ปอน	ปอน
	ปอน	ปอน ๑

ตัวอย่าง กินข้าวรวมขัน ทียบแกงรวมขัน บ่ทุกซ้โศกตองสักอัน
 คุ้งแตงอง แม่แวงสี่จันทร์ หกวังยัน หนีไกลจากข้า
 บมีไผ แดงคาไฉดา หาเองเดี่ยวเลี้ยงทอง^๒

(เคยกินข้าวรวมขันชคแกงรวมขันกับน้อง ไม่มีทุกซ้โศกอันใด แต่เมื่อน้องซึ่งเปรียบเหมือนแพรสี่จันทร์หนีไกลไปจากพี่ พี่ก็ไม่มีใครคอยจัดหาอาหารไว้ให้ ตองจัดหาเลี้ยงทองควยตัวเอง)

๑ มีช้อยกเว้นเป็นบางคำ เช่น คำว่า กู แจว ไป อ่านว่า กู แจว ไป ไม่ว่า
 แจว ไป

๒ จาก คำวสี่บทของพระยาพรหมโวหาร

อ่านดังนี้ ก็น^๑ข^๒าว^๓อ^๔วม^๕ชน^๖ ทั^๗บ^๘แก^๙ง^{๑๐}อ^{๑๑}วม^{๑๒}จ^{๑๓}อน^{๑๔} บ^{๑๕}ต^{๑๖}ก^{๑๗}ไ^{๑๘}ศ^{๑๙}ก^{๒๐}ค^{๒๑}อง^{๒๒}ส^{๒๓}ัก^{๒๔}อัน^{๒๕}
 ทั^{๒๖}ง^{๒๗}แ^{๒๘}ต^{๒๙}น^{๓๐}อง แม^{๓๑}แพ^{๓๒}ส^{๓๓}ี^{๓๔}จ^{๓๕}ัน^{๓๖}ทร^{๓๗}
 บ^{๓๘}มี^{๓๙}ไ^{๔๐} แ^{๔๑}ต^{๔๒}ง^{๔๓}ค^{๔๔}า^{๔๕}ไ^{๔๖}ว^{๔๗}ธ^{๔๘}า ท^{๔๙}า^{๕๐}เ^{๕๑}อง^{๕๒}เ^{๕๓}็^{๕๔}ย^{๕๕}ว^{๕๖}เ^{๕๗}็^{๕๘}ย^{๕๙}ง^{๖๐}ค^{๖๑}อง

ตามแผนผังคำวขอจะกำหนดเสียงวรรณยุกต์ดังนี้

คำวที่ ๑ วรรคแรกขึ้นต้นด้วยเสียงสามัญ ไม่นิยมให้คำสุดท้ายของวรรคนี้เป็นเสียงเอก โท หรือ ตรี

วรรคที่ ๒	คำสุดท้ายของวรรค	กำหนดให้เป็นเสียงตรี
วรรคที่ ๓	คำสุดท้ายของวรรค	กำหนดให้เป็นเสียงโท
วรรคที่ ๔	คำสุดท้ายของวรรค	กำหนดให้เป็นเสียงจัตวา
วรรคที่ ๕	คำสุดท้ายของวรรค	กำหนดให้เป็นเสียงตรี
วรรคที่ ๖	คำสุดท้ายของวรรค	กำหนดให้เป็นเสียงจัตวา
วรรคที่ ๗	คำสุดท้ายของวรรค	นิยมให้เป็นเสียงสามัญ
วรรคที่ ๘	คำที่ ๑ ของวรรค	กำหนดให้เป็นเสียงเอก ส่วนคำที่ ๔ ซึ่งเป็นคำสุดท้ายของวรรค กำหนดให้เป็นเสียงโท

^๑ร ในภาษาลานนาจะออกเสียงเป็น ฮ มียกเว้นบางคำ เช่น โรงแรม อ่านว่า โลงแรม ราคา อ่านว่า ลาคา ฯลฯ

^๒ช ในภาษาลานนาจะออกเสียงเป็น จ มียกเว้นบางคำ เช่น ชี อ่านว่า ชี ฯลฯ

^๓ท ในภาษาลานนาจะออกเสียงเป็น ต มียกเว้นบางคำ เช่น ทอง อ่านว่า ทอง ปลาทุ อ่านว่า ป่าทุ ฯลฯ

วรรคที่ ๙ คำสุดท้ายของวรรคนิยมให้เป็นเสียงจัตวาหรือเสียงสามัญ

วรรคที่ ๑๐ คำสุดท้ายของวรรค กำหนดให้เป็นเสียงโท

วรรคที่ ๑๑ ซึ่งเป็นวรรคสุดท้ายของคำบทที่ ๑ คำสุดท้ายของวรรคนี้ กำหนดให้

เป็นเสียงตรี

คำบทที่ ๒

วรรคแรก คำสุดท้ายของวรรคนิยมให้เป็นเสียงสามัญ

วรรคที่ ๒ คำสุดท้ายของวรรค กำหนดให้เป็นเสียงตรี

วรรคที่ ๓ คำที่ ๒ ของวรรคนี้ กำหนดให้เป็นเสียงเอก และคำที่ ๓ กำหนดให้

เป็นเสียงโท

วรรคที่ ๔ คำสุดท้ายของวรรค กำหนดให้เป็นเสียงตรี

วรรคที่ ๕ คำสุดท้ายของวรรค กำหนดให้เป็นเสียงจัตวา

วรรคที่ ๖ คำสุดท้ายของวรรค นิยมให้เป็นเสียงสามัญ

วรรคที่ ๗ คำที่ ๓ ในวรรคนี้กำหนดให้เป็นเสียงเอก คำที่ ๔ คือคำสุดท้ายของ

วรรคกำหนดให้เป็นเสียงโท

วรรคที่ ๘ คำสุดท้ายของวรรคนี้ นิยมให้เป็นเสียงสามัญ

วรรคที่ ๙ คำสุดท้ายของวรรคกำหนดให้เป็นเสียงโท

วรรคที่ ๑๐ ซึ่งเป็นวรรคสุดท้ายของคำบทที่ ๒ คำสุดท้ายของวรรคนี้ กำหนดให้เป็นเสียงตรี คำบทต่อ ๆ ไป กำหนดเสียงวรรณยุกต์เหมือนกับคำบทที่ ๒

ส่วนคำบทสุดท้ายนั้น วรรคแรก คำสุดท้ายของวรรคนิยมให้เป็นเสียงสามัญหรือ

เสียงจัตวา

วรรคที่ ๒ คำสุดท้ายของวรรค กำหนดให้เป็นเสียงตรี

วรรคที่ ๓ คำที่ ๒ ของวรรคกำหนดให้เป็นเสียงเอก ส่วนคำที่ ๓ กำหนดให้

เป็นเสียงโท และคำสุดท้ายของวรรคนิยมให้เป็นเสียงสามัญ

- วรรคที่ ๔ คำสุดท้ายของวรรค นิยมให้เป็นเสียงสามัญ
 วรรคที่ ๕ คำสุดท้ายของวรรค กำหนดให้เป็นเสียงโท
 วรรคที่ ๖ คำที่ ๑ ของวรรค กำหนดให้เป็นเสียงเอก คำที่ ๒ กำหนดให้เป็นเสียงโท คำที่ ๓ กำหนดให้เป็นเสียงเอก ส่วนคำสุดท้ายนิยมให้เป็นเสียงสามัญ
 วรรคที่ ๗ ซึ่งเป็นวรรคสุดท้ายของบท (และเป็นวรรคสุดท้ายของท้าวขอที่แต่งเป็นเรื่อง) คำสุดท้ายของวรรคกำหนดให้เป็นเสียงจัตวา^๑

การกำหนดสัมผัส

กำหนดสัมผัสไว้ตามแผนผัง เส้นสัมผัสที่ขีดเส้นเคี้ยว หมายถึงสัมผัสนอก เส้นคู่เป็นเส้นสัมผัสระหว่างบท ส่วนเส้นไขปลา เป็นเส้นสัมผัสในซึ่งไม่บังคับ จะมีหรือไม่มีก็ได้ แต่ตามีก็จะไพเราะขึ้น

ท้าวบทที่ ๑ วรรคแรก คำสุดท้ายของวรรคแรกจะสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ ของวรรคที่ ๒ หรือไม่มีก็ได้

วรรคที่ ๒ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงตรีจะต้องสัมผัสนอกกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงโท

วรรคที่ ๓ คำสุดท้ายของวรรคจะรับสัมผัสนอกจากคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ดังกล่าว และจะส่งสัมผัสในคำที่ ๑ หรือ ๒ ของวรรคที่ ๔ หรือไม่มีก็ได้

วรรคที่ ๔ คำสุดท้ายของวรรคนี้ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงจัตวาจะต้องสัมผัสนอกกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๖ ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงจัตวาเหมือนกัน แต่ต้องไม่ใช่คำเดียวกัน

วรรคที่ ๕ คำสุดท้ายของวรรคจะสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ ของวรรคที่ ๖ หรือไม่มีก็ได้

002682

^๑วรรคนี้มักจะเขียนว่า "ก่อนแลนายเหย"

วรรคที่ ๖ คำสุดท้ายของวรรคซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงจัตวาจะรับ สัมผัสนอกจาก คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงจัตวา แล้วจะต้องส่งสัมผัสออกไปยังคำสุดท้าย ของวรรคที่ ๘

วรรคที่ ๘ คำสุดท้ายของวรรคจะรับสัมผัสนอกจากคำสุดท้ายของวรรคที่ ๖ กิ่ง ก้าว และ จะสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ ของวรรคที่ ๔ หรือไม่ก็ได้

วรรคที่ ๘ คำสุดท้ายของวรรคซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงโทจะต้องสัมผัสนอกกับคำ สุดท้ายของวรรคที่ ๑๐ ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงโทเหมือนกัน แต่ต้องไม่ใช่คำเดียวกัน

วรรคที่ ๘ คำสุดท้ายของวรรคจะสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ ของวรรคที่ ๑๐ หรือไม่ก็ได้

วรรคที่ ๑๐ คำสุดท้ายของวรรคจะรับสัมผัสนอกจากคำสุดท้ายของวรรคที่ ๘ กิ่งก้าว และส่งสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ หรือ ๔ ของวรรคที่ ๑๑ หรือไม่ก็ได้

วรรคที่ ๑๑ คำสุดท้ายของวรรคซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงตรี จะต้องส่งสัมผัสระหว่าง บทไปยังคำสุดท้าย วรรคที่ ๒ ของความบทที่ ๒ ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงตรีเหมือนกัน แต่ต้องไม่ใช่ คำเดียวกัน

ความบทที่ ๒ วรรคแรก คำสุดท้ายของวรรคจะสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ ของ วรรคที่ ๒ หรือไม่ก็ได้

วรรคที่ ๒ คำสุดท้ายของวรรคจะรับสัมผัสนอกซึ่งเป็นสัมผัสระหว่างบทจากคำสุดท้าย ของวรรคที่ ๑๑ ของความบทที่ ๑ กิ่งก้าว และจะส่งสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ ของ วรรคที่ ๓ หรือไม่ก็ได้

วรรคที่ ๓ คำสุดท้ายของวรรคจะต้องสัมผัสนอกกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ ซึ่ง กำหนดให้เป็นเสียงจัตวา

วรรคที่ ๕ คำสุดท้ายของวรรคซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงตรีจะสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ ของวรรคที่ ๕ หรือไม่ก็ได้

วรรคที่ ๕ คำสุดท้ายของวรรคจะต้องรับสัมผัสนอกจากคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ ดังกล่าว และจะต้องส่งสัมผัสสนดกไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๖ ด้วย

วรรคที่ ๖ คำสุดท้ายของวรรคจะรับสัมผัสนอกจากคำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ ดังกล่าว และจะสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ ของวรรคที่ ๗ หรือไม่ก็ได้

วรรคที่ ๗ คำสุดท้ายของวรรคซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงโท จะต้องสัมผัสนอกกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงโทเหมือนกัน แต่ต้องไม่ใช่คำเดียวกัน

วรรคที่ ๘ คำสุดท้ายของวรรคจะสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ ของวรรคที่ ๙ หรือไม่ก็ได้

วรรคที่ ๙ คำสุดท้ายของวรรคจะรับสัมผัสนอกจากคำสุดท้ายของวรรคที่ ๗ ดังกล่าว และจะสัมผัสในกับคำที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ หรือ ๔ ของวรรคที่ ๑๐ หรือไม่ก็ได้

วรรคที่ ๑๐ คำสุดท้ายของวรรคซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงตรี จะต้องส่งสัมผัสระหว่างบทไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ของคาวบทยกต่อไป

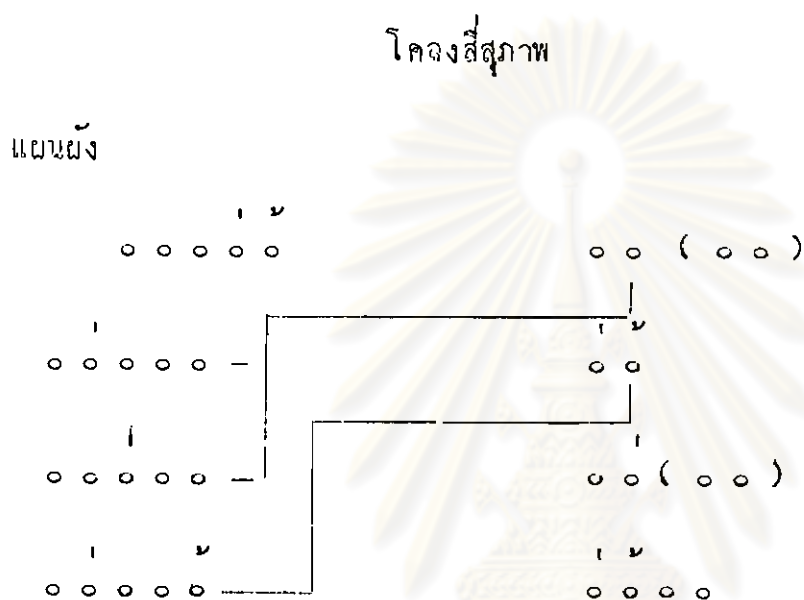
จากนั้นการสัมผัสก็ดำเนินตามแบบอย่างคาวบทยกที่ ๒ ดังได้กล่าวมาแล้ว

ส่วนคาวบทยกสุดท้ายนั้น คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงตรี จะต้องรับสัมผัสระหว่างบทจากคำสุดท้ายของวรรคสุดท้ายของคาวบทยกก่อนซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงตรีเหมือนกัน แต่ต้องไม่ใช่คำเดียวกัน และจะต้องสัมผัสนอกกับคำที่ ๓ ของวรรคที่ ๓ ซึ่งกำหนดให้เป็นเสียงโทด้วย ส่วนคำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ จะสัมผัสนอกกับคำที่ ๒ ของวรรคที่ ๖

การแต่งคาวบทยกนี้ ถ้าแต่งเป็นเรื่องยาว ๆ เช่น เรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ หรือเรื่องหงส์หิน เป็นต้น เมื่อจบแต่ละบทแล้ว กวีมักจะนิยมแต่งโคลงสุภาพ ได้แก่ โคลงสี่ โคลงสาม โคลงสอง (ภาคเหนือเรียกว่า ครรโลงสี่ห้อง ครรโลงสามห้อง ครรโลงสองห้อง)

สลักรูปไป เพื่อสรุปเนื้อเรื่องแต่ละบท หรือไม่เช่นนั้นก็นำเอาตอนที่ประทับใจมากกว่าซ้ำอีก
ครั้งหนึ่ง

โคลงสุภาพของลานนาไทย มีลักษณะดังนี้

มหานคร : มิตนราการพิมพ์, ๒๕๐๖), หน้า ๑๕๑ - ๒๙

"กฎลานนาไทยในครรโลงนี้แต่งอะไรบาง เท่าที่เคยพบในขณะนี้ คือ

๑. ไข่แตงนิราศ เช่น นิราศหริภุชชัย
๒. ไข่แตงบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น โคลงมังทราศีเชียงใหม่
๓. ไข่แตงนิทานชาดกที่ไม่ยาวเกินไป เช่น โคลงเรื่องนางประทุมสังกา
โคลงหงส์ผาคำ โคลงอมราพิศवास เป็นต้น
๔. ไข่แตงสุภาษิตคำสอนต่าง ๆ เช่น พระลอสอนโลก โลกนี้ตีปู่สอนหลาน
คติธรรมต่าง ๆ
๕. แต่งคำบวงสรวง โองการ คำพิธีกรรม คำรายาต่าง ๆ
๖. ไข่แตงสรุปใจความคำวแต่ละบท เช่น คำวหงส์หิน คำวสุวรร นางบัวคำ"

ตัวอย่างที่ ๑

อินคู่สองเจื่องเจ้า	ทรงนาม
เซาะหาดกลางาม	ลูกไม้
เคินเที่ยวแก่งราม	แสงสอก ไปเคย
เคราะห์ท่านมีเกิดไกล	ถูกใส่พิษเป็นพราน?

จำนวนคำ โคลงสี่สุภาพ ๑ บท จะมี ๔ บาท รวม ๓๐ คำ บาทหนึ่งมี ๒ วรรค ในบาทที่ ๑, ๒ และ ๓ วรรคหน้ามี ๕ คำ วรรคหลังมี ๒ คำ แต่ในบาทที่ ๔ วรรคหน้ามี ๕ คำ วรรคหลังมี ๔ คำ และจะมีคำสร้อยตรงท้ายบาทที่ ๑ และ ที่ ๓ อีกแห่งละ ๒ คำ ก้ได้

จากตัวอย่างที่ ๑ จะเห็นว่า ในวรรคหลังของบาทที่ ๔ มีจำนวนคำถึง ๕ คำ เกินจากที่กำหนดไว้ แต่ครรโลงของลานนาไทยอนุโลมให้ใช้ได้

สัมผัส คำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทที่ ๑ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทที่ ๒ และ ๓

คำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทที่ ๒ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทที่ ๔

จากตัวอย่างที่ ๑ คำว่า "นาม" ซึ่งเป็นคำสุดท้ายของวรรคหลังบาทที่ ๑ สัมผัสกับคำว่า "งาม" และ "ราม" ซึ่งเป็นคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทที่ ๒ และ ๓ ตามลำดับ ส่วนคำว่า "ไม้" ซึ่งเป็นคำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทที่ ๒ สัมผัสกับคำว่า "ไกล" ซึ่งเป็นคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทที่ ๔

๑ "คำขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ," อยู่ในความครอบครองของนายสิงมะ วรรณสัย, จ.ลำพูน, สมุคชอย, เสนหมักคำ, อักษรลานนา, คัดลอกเมื่อ จ.ศ. ๑๒๗๐ (พ.ศ. ๒๔๕๑), บทที่ ๕.

โคลงของฉาปนาศาไทยบางโคลง คำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทที่ ๒ บางทีก็
สัมพันธ์กับคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทที่ ๔ แต่ก่อนโคลมให้ไว้ได้ ดังตัวอย่างที่ ๒

โอรสจอมเจ้ ^๑ องเจ้า	โองการ
เสด็จจากหิมพาน ^๒ ต์	มาน ^๓ หวย
มา ^๔ ถึงเขตสถาน	บุรีราช ^๕ อังก ^๖ เอย
เหาะแฉ่นบนคัน ^๗ ฟ้า	ปอง ^๘ ทองพารา ^๙

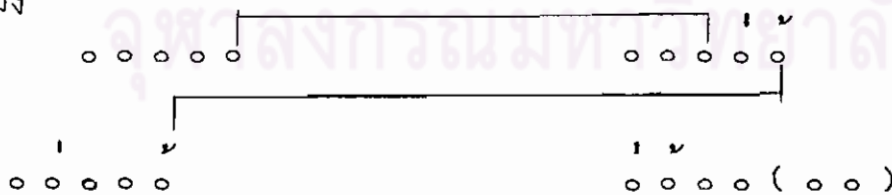
คำว่า "หวย" ในบาทที่ ๒ ไม่สัมพันธ์กับคำว่า "ฟ้า" ในบาทที่ ๔

การไว้ออกโท บทหนึ่งบังคับกับคำเอก ๘ แห่ง คำโท ๔ แห่ง คำเอกอยู่ตรงก่า^๑ที่ ๔
ของวรรคแรกในบาทที่ ๑ ก่า^๒ที่ ๒ ของวรรคแรกและก่า^๓ที่ ๑ ของวรรคหลังในบาทที่ ๒ ก่า^๔
๓ ของวรรคแรกและก่า^๕ที่ ๒ ของวรรคหลังในบาทที่ ๓ ก่า^๖ที่ ๒ ของวรรคแรกและก่า^๗ที่ ๑ ของ
วรรคหลังในบาทที่ ๔ ส่วนก่า^๘โทอยู่ตรงก่า^๙ที่ ๕ ของวรรคแรกในบาทที่ ๑ ก่า^{๑๐}ที่ ๒ ของวรรค
หลังในบาทที่ ๒ ก่า^{๑๑}ที่ ๕ ของวรรคแรกและก่า^{๑๒}ที่ ๒ ของวรรคหลังในบาทที่ ๔

จากตัวอย่างที่ ๑ จะเห็นว่า ก่า^{๑๒}ที่ ๒ ของวรรคแรกในบาทที่ ๒ ได้แก่คำว่า
"หา" ไม่ใช่ก่า^{๑๑}เอก และก่า^{๑๒}ที่ ๒ ของ วรรคหลังในบาทที่ ๔ ได้แก่คำว่า "ไซ" ไม่ใช่
ก่า^{๑๑}โทตามแผนผัง

ศูนย์วิจัยภาษาศาสตร์
โคลงสามสุภาพ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผัง

^๑ "คำวขอเจ้าสุวัตร นางบัวกำ," บทที่ ๑๓.

ตัวอย่างที่ ๓

สองทานักพากัน	สยงเหนือหนแผ่นดินาย
จากกำรามยักษ์ราย	รองคาคำใหญ่

จำนวนคำ โคลงสามสุภาพบทหนึ่งมี ๒ บาท คือ บาทเอกและบาทโท บาทหนึ่งมี ๒ วรรค วรรคแรกและวรรคหลังของบาทเอกมีวรรคละ ๕ คำ สำหรับบาทโท วรรคแรกมี ๕ คำ วรรคหลังมี ๔ คำ และตรงท้ายบท จะมีคำสร้อย ๒ คำ หรือไม่มีก็ได้

จากตัวอย่างที่ ๓ จะเห็นว่า จำนวนคำถูกต้องตามที่กำหนดไว้ในแผนผัง และไม่มีคำสร้อย

สัมผัส คำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทเอก สัมผัสกับคำที่ ๓ ของวรรคหลังในบาทเดียวกัน คำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทเอก สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทโท

จากตัวอย่างที่ ๓ มีสัมผัสเพียงแห่งเดียว คือ คำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทเอกได้แก่คำว่า "น้าย" สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทโทได้แก่คำว่า "ราย"

การใช้เอกโท บทหนึ่งบังคับกับคำเอก คำโท อย่างละ ๓ แห่ง ดังนี้ คำเอกตรงกับคำที่ ๔ ของวรรคหลังในบาทเอก คำที่ ๒ ของวรรคแรกในบาทโทและคำที่ ๑ ของวรรคหลังในบาทเดียวกัน ส่วนคำโทตรงกับคำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทเอก คำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทโท และคำที่ ๒ ของวรรคหลังในบาทเดียวกัน

จากตัวอย่างที่ ๓ จะเห็นว่า คำที่ ๒ ของวรรคแรกในบาทโทได้แก่คำว่า "คำ" และคำที่ ๑ ของวรรคหลังในบาทเดียวกันได้แก่คำว่า "รอง" ไม่ใช่คำเอก คำที่ ๒ ของ

๑ "คำวขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ", บทที่ ๓

วรรคหลัง ในบาทโทได้แก่คำว่า "คำ" ไม่ใช่คำโทตามที่กำหนดไว้ในแผนผัง

ไป^๑ถึง^๒สถาน^๓แห่ง^๔หล้า ไป^๑ถึง^๒บัว^๓คำ^๔แวน^๕ฟ้า
เม^๑อ^๒ณ^๓ง^๔จ^๕อย^๖อ^๗ย ซ^๑อ^๒อ^๓ย^๔?

จำนวนคำ โคลงสองสุภาพบทหนึ่งมี ๒ บาท คือ บาทเอกและบาทโท บาทเอกมี ๒ วรรค วรรคหน้า ๕ คำ วรรคหลัง ๕ คำ บาทโทมี ๑ วรรค มี ๔ คำ และท้ายบทจะมีคำสร้อยอีก ๒ คำ หรือไม่ก็ได้

จากตัวอย่างที่ ๔ จะเห็นว่า วรรคหลังของบาทเอก มี ๖ คำ เกินจากที่กำหนดไว้ในแผนผัง

สัมผัส คำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทเอก สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทเดียวกัน

จากตัวอย่างที่ ๔ คำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทเอกได้แก่คำว่า "หล้า" สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทเดียวกัน ได้แก่คำว่า "ฟ้า"

"คำวขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ," บทที่ ๓.

การใจเอกโท บทหนึ่งบังคับคำเอก คำโทอย่างละ ๓ แห่ง คำเอกอยู่ตรงกับคำที่ ๔ ของวรรคแรกในบาทเอก คำที่ ๒ ของวรรคหลังในบาทเดียวกัน และคำที่ ๑ ของบาทโท คำโทตรงกับคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทเอก และคำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทเดียวกัน และคำที่ ๒ ในบาทโท

จากตัวอย่างที่ ๔ คำที่ ๒ ของวรรคหลังในบาทเอก ได้แก่คำว่า "ถึง" ไม่ใช่คำเอก และคำที่ ๒ ของบาทโทได้แก่คำว่า "ผง" ไม่ใช่คำโท

โคลงสุภาพทั้ง ๔ บทจากคำขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำนี้ ผู้เขียนยกมาเป็นตัวอย่าง เพื่อแสดงให้เห็นว่า การแกงโคลงสุภาพของลานนาไทยนั้น แม้จะมีฉันทลักษณ์เหมือนกับโคลงสุภาพของภาคกลาง แต่ก็ไม่แรงครัดนักในเรื่องจำนวนคำ สัมผัสและการใจเอกโท

การอ่านคำขอ

การอ่านคำขอมีสี่สัการอ่านแตกต่างกันออกไปเป็น ๓ ทำนอง ดังนี้

๑. ทำนองโองงเฮี้ยวบง
๒. ทำนองมาย่าไฟ
๓. ทำนองวิงวอน

การอ่านทำนองโองงเฮี้ยวบง หมายถึง การอ่านแบบสี่ลาค่า มีเอื้อนและใช้เสียงสั้นยาวไปตามจังหวะคเวตรี นิยมไปอ่านเรื่องต่าง ๆ ให้คนฟัง เช่น กวชอคาม เรือนเย็น (บ้านที่มีศพ) หรือ ตามบ้านที่นิยมฟังนิยายเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั้งหมด ถ้าเทียบกับทางภาคกลางก็คือ อ่านทำนองเสนาะนั่นเอง

การอ่านทำนองมาย่าไฟ หมายถึงการอ่านแบบจังหวะเร็วเร่งร้อนเหมือนม้าเหยียบไฟ ผู้อ่านเริ่มอ่านเร็วแล้วไปทอดยาวข้างปลาย อ่านแบบนี้เพื่อความไพเราะไม่

เสียเวลา แต่ก็มีควมไพเราะไปอีกแบบหนึ่ง และอาจลอคคนตรีไปด้วย

การอ่านทำนองวิงวอน หมายถึงการอ่านแบบต้องการให้ผู้ฟังเกิดความเมตตา สงสาร เพราะลีลาเสียงเป็นไปในทำนองสลลลสังเวช นิยมอ่านตอนบทเสภาในเรื่องละคร ที่ต้องการ จะให้สะท้อนอารมณ์ของผู้ฟัง ผู้ดู

คำวชที่นิยมกันมากและเป็นที่รู้จักกันดีในลานนาไทย ได้แก่คำวชเรื่อง เจ้าสุวัตร นางบัวคำ คำวชเรื่องหงส์หิน และคำวชของพระยาพรหมโวหาร ส่วนใหญ่ เรื่องราวเองคำวช มักจะเป็น เรื่องธรรมซึ่งหมายถึงคำวชที่นำเอาเค้าโครงเรื่องจาก ชาดก^๒ ต่าง ๆ มาแต่งเป็นเรื่องราวขึ้น เราเรียกคำวชชนิดนี้ว่า คำวชเรื่องธรรม

คำวชเรื่องธรรมนี้ ส่วนมากก็ไม่ได้ออกเอาไว้ว่านำมาจากชาดกเรื่องอะไร แต่ถาพพิจารณาคูตามเนื้อเรื่องแล้วจะเห็นว่า บางเรื่องก็นำมาจากปัญญาชาดก และชาดก นอกนิบาต^๓อื่น ๆ แม้แต่คำวชเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ และคำวชเรื่องหงส์หินก็นำ

^๒มณี พยอมยงค์, ประวัติและวรรณคดีลานนาไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: มิตนราการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๓๓- ๔.

^๓การแต่งชาดกในลานนาไทย สันนิษฐานว่า แต่งเมื่อเกิน ๓๐๐ ปีขึ้นไป โดยนักปราชญ์ลานนาไทยนำเอาธรรมบทใดบทหนึ่งมาตั้งแล้วอธิบายธรรมบทนั้นโดยแต่ง เป็นเรื่องราวประกอบ เพื่อให้คนฟังซาบซึ้งเห็นคติในข้อเท็จจริงของคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เช่น เรื่องสุชนชาดกแต่งมาจากธรรมบทเดียว คือ "ปิยโค ชายเต โสโภ" หมายความว่าความ เสราโสกย่อมเกิดจากของที่เรารัก พระสุชนได้รับความเสราโสกลำบากตรากตรำในชาตินั้น เพราะความรักที่มีต่อนางมโนห์ราอย่างเดียว

^๔หมายถึงชาดกที่ไม่ปรากฏเรื่องราวอยู่ในนิบาตชาดก สันนิษฐานว่ามีมากกว่า ๑๐๐ เรื่อง ชาดกเหล่านี้อยู่ในหอไตรของวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ

มาจากภาคนอกนิบาตเหมือนกัน คำขอเหล่านี้ ถ้าสังเกตดูจากสำนวนภาษาที่ไม่ว่าจะไม่เก่าเท่าไรนักก็เข้าใจว่าคงจะเกิดขึ้นในสมัยเดียวกัน หรือใกล้เคียงกับคำขอเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์ คำขอเรื่องธรรมอื่น ๆ ที่นิยมอ่านกันนอกจากเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ และเรื่องหงส์หินแล้ว ก็มี ดังนี้

๑. นกกระเจาบ
๒. สุวรรณเมษะ
๓. วรณพราหมณ์
๔. อุทขสฺยา (สุวรรณกัจจปจาคก ทางภาคกลางเรียก ปลาบู่ทอง)
๕. จันประโชติ
๖. มั้วระวงศหงส์อำมาตย์
๗. จำปาสีตน
๘. ปลาคะเพียน
๙. โปราบาวหนอย
๑๐. วงศ์สุวรรณ
๑๑. จันตะคา (จันทรกราส) พู่
๑๒. สุกขณู
๑๓. แสงเมือง
๑๔. สังข์ทอง (สุวรรณสังข์ชาคก)
๑๕. ก่ำกาคำ
๑๖. สุวรรณหงส์คำ
๑๗. ก่ำพราบัวทอง

๑๘. เตโชยาโม
๑๙. เจ้าสุชน (สุชนชาคก)
๒๐. ทางโพง
๒๑. บั้วระวางศแคงออน
๒๒. จุจะวรรณะ

คำว่าขอเหล่านี้ ในปัจจุบันไม่อาจหาได้ครบเพราะกระจุกกระจายไปหมด และโรงพิมพ์เจริญเมืองซึ่งเคยจัดพิมพ์คำขอเหล่านี้ครบทุกเล่ม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ก็เลิกพิมพ์กิจการไปแล้ว แม้รานประเทืองวิทยา จะรับลิขสิทธิ์สืบต่อกันก็จัดพิมพ์ขึ้นไม่ครบทุกเล่ม

ประโยชน์ของคำขอ

๑. ใช้ในการแต่งเรื่องต่าง ๆ เช่น ชาคก หรือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ
๒. ใช้ในการแต่งเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่บังเกิดขึ้นในท้องถิ่น มีประโยชน์ในด้านบันทึกความทรงจำให้คนรุ่นหลังได้รู้เรื่องราวแต่อดีตได้ก็ เช่น คำว่าสุชาภิบาลของ ท้าวสุนทรพจนกิจ คำว่าช่างซิด ของ พระยาพรหมโวหาร เป็นต้น
๓. ในสมัยก่อน หนุ่มสาวชาวลานนาไทยจะใช้คำขอเป็นสื่อแห่งความรักบอกความในใจแก่กันซึ่งเปรียบได้กับเพลงยาวของภาคกลาง
๔. ใช้ในคำหยอก คือ ภาษารักที่หนุ่มสาวชาวลานนาไทยใช้เกี่ยวกับ เช่น

หนุ่ม.	งามเลิศล้ำ	เจ้าแวนเงาใส	ใครตายเป็นไร	ไปคิดแจ่งฉ่า
	ใครตายเป็นหวี	เป็นแปงทาหนา	เป็นน้ำมันทาถูบรอง	
	ใครตายเป็นปอ	เป็นม่วงบาศกคอง	ไปมัดผูกเจ้ายามนอน	
	เค็กมามะมอย	ออกโคเสื่อหมอน	เด็กมาออนซอน	จักขมไตแก้ม

พิมพ์ที่ พยอมยงค์, ประวัติและวรรณคดีลานนาไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มิตนราการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๓๕.

(เจ้าผู้มีความงามสติโสเป็นเลิศของพี่ พี่อยากจะตายไปเกิดเป็นตัวไร
ไปติดเสื้อผ้าของน้อง กรันตกก็พี่ก็จะออกมาไต่ตามปลอกหมอนและแถม
เพื่อจะได้มีโอกาสกักแกมของน้อง พี่อยากจะตายไปเกิดเป็นหวี เป็น-
แป้งท่าหน้า เป็นน้ำมันสำหรับลบเทาของน้อง อยากเป็นเรือกปอ
ที่ทำเป็นบ่วงบาศักไปคล้องมกเจ้าไวกับตัวพี่เมื่อยามเจ้านอนไค)

สาว. บถามาเยาะ มาโยหรือหลง เหมือนแมวโพง จุกันโกหน้อย
เนาหื้อจุสาว ปาวใจโศกสรอย ปางกายลุนเมื่อชอย
ยามเมื่อหนที ก็ที่เรียบรอย ปางเกาเกือทมเท
เรือคำคนนิก ช่างมกใจเหว บไซลิเก เลิกแจวแกเสื่อ
(พี่ไม่ต้องมาเยาะหรือมาหลงใหลน้อง เพราะตัวพี่ก็เปรียบเหมือนแมวคราว
ที่จะหลอกกินลูกไก่ จะมาทำไหนดองตอมมัวเมาและเศร้าเสียใจในภายหลัง
ในตอนแรกพี่ก็จะทำดีต่อน้อง แต่เมื่อนานไปก็จะทอดทิ้งน้องเสีย ถ้าน้อง
เชื่อคำพูดของพี่มากนักรักจะทำให้อึ้งใจพลั้งกายลงไปไค การร่วมชีวิตกัน
นั้น เมื่อเบื่อกันแล้วจะทอดทิ้งกันง่าย ๆ เหมือนคนที่เล่นลิเกเสร็จจกัถอกเครื่อง
ลิเกออกไม่ได้)

๕. ใจแคงคำสุภามิตต่าง ๆ ของลานนาไทย เช่น
ยามเมื่อน้องรัก สักกว่าหวาน ใจโยเซยบาน น้ำตาลว่าสม^๑
(ยามเมื่อน้องรักพี่นั้น รสเปรี้ยวก็ว่าหวาน ยามสิ้นรักน้ำตาลก็ว่าเปรี้ยว)
มณุษลุมฟ้า โลกหล่าใจเหนียว เลิกช้อมือเดียว ไผล่อนหยั่งไค
สาคะรา คงคาเหนื่อไค จาเทียมไปเชียวเล็ก

^๑จากคาวลีบทของพระยาพรหมโวหาร

สิบขวาววา ห้างโค้งเก็ก ก่ากอนกั๊วราม^๑
 (มนุษย์ในโลกนี้ หัวใจลึกเพียงช่อป้อเคียว แต่ใครเขาจะหยั่งได้ แก่แม่น้ำ
 กิ่งลึกตั้งสิบยี่สิบวาก็สามารถหยั่งได้ นี่เป็นคำโบราณว่าไว้)

ขามนอนยานอน สูงกว่านิ้วเจ้า ก้นลูกเมื่อเช้า หื้อค้อย่องเหี้ยวเรื้อน
 (เวลานอนยานอนสูงกว่าสามี่ เวลาตื่นแต่เช้าก็โหยงเบา ๆ)

ลูกนิ้วเป็นเจ้า นอนลูกนูกเช้า แดงคาบเขางายทอน
 (ให้นับถือสามี่ ให้อีกนอนหง้างและให้จัดเตรียมอาหารเช้าและอาหารกลางวัน
 ปรนนิบัติ)

วัวควายข้างมา	ตายแล้วเหลือหนัง	ดูคนเขายัง	เอาใ้การได้
วาที่สุค	แม่ปุมแกะไส้	กนยังกินดำคิมทอง	
มนุษย์เราตาย	สหายพี่น้อง	โยมหวังของวาลัย	
เหลือแค่ลูกหิวะ	ยังเอาขวางไกล	กลัวจักเป็นภย	ผีจักหลอนได้
ความชั่วร้ายหนี	ความถี่รับไกล	ตายแล้วชื่อหากถึงยัง	

(วัวควายข้างมานั้น แบทายไปแล้ว หนังกระดูกและขนของมันก็ยังใ้การได้
 แม่กระเขาะแกะไส้สกนก็ยังเอาปรุงอาหารรับประทานได้ แต่คนเราตายคง
 ไม่มีใครเอาใจใส่อาลัยเว่ย แม่แค่กระดูกที่ผู้แค่วักยังเอาไปทิ้งเสียไกล
 เพราะเกรงว่าจะเป้นภย ผีจะหลอก ฉะนั้น ขอใ้ละทิ้งความชั่ว รียบสร้าง
 ความดีไว้เถิด แม่ตายไปแล้วชื่อก็ยังอยู่

สุภาษิตบทนี้เทียบได้กับ

พฤษภกาสร
 โทพนศ์เสนงง

อীগุญรอนปลดปลง
 สำคัญหมายในกายมี

^๑จากคำสี่บทของพระยาพรหมโวหาร

นรชาติวางวาย
สถิตหัวแต่ขวคี

มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
ประกัมไว้ในโลกา^๑

หรือ

โคควายวายชีหไค
เป็นสี่ เป็นอันยัง
คนเค็คคัมสูงสัง-
เป็นสี่ เป็นเสียงไค

เขาหัง
อยู่ไซร
ขารวาง
แต่รายกับสี่^๒.

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑สมเด็จพรมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, กฤษณาสอนน้องคำฉันท์
(พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๑๓), หน้า ๑๘.

^๒สมเด็จกรมพระยาเดชาภิศร, ประชุมโคลงโลกนิติ (พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, ชนบุรี:
บรรณาคาร, ๒๕๑๔), หน้า ๑๗๘.